

Түрктүн улуу адамдарын тааныйлы

Түркмөндөрдүн улуу акыны Махтумкулу 1733-жылы Түрген дарыясынын боюндагы Хажыговшан кыштагында туулган. Атасы белгилүү акын Девлетмеммет Азади болгон. Махтумкулунун үй-бүлөсү, бала чагы, окуу тууралуу маалыматтар түркмөндөр арасында тараган уламыштардан белгилүү. Ал алгачкы билимди өз атасынан алган. Атасынан арап, фарс тилдерин үйрөнүү менен катар эле өз эне тилинин да өзгөчөлүгүн, сырларын билип чыккан.

Махтумкулу жаш кезинде бир топко атадан калма теричилик кесиби менен алек болот. Адегенде айыл мектебинде, андан кийин Кызылаяк медресесинде билимин уланткан. Кийин атактуу Көкелдаш медресесинде да окуган. Бул жерде таанышкан Нури Казым Ибн-и Бахир деген киши менен бирге медресени таштап, Афганистан, Индияга чейин кыдырып кетишет. Индияда алты ай калган соң, Кабул аркылуу Өзбекстандын Маргалаң, Анжиян жана Самарканд шаарларына барышат. Бул арада Түркстандагы Ахмет Йесеви жана Көкелдаш медреселеринде да бир топко байыр алышат. Бул жерден Хивадагы Ширгази медресесине өтүшөт. Махтумкулу бул жерде өзүн элге сүйдүрөт. Досу Нури Казым менен бул жерде үч жыл калышат. Бул жылдарда анын Сары жана Ибраим аттуу уулдары туулат, бирок Сары жети, Ибраим он эки жашында эле чарчап калышат.

Махтумкулу арапча жана фарсча жакшы билгендиктен ал тилдер аркылуу Чыгыштын улуу классиктери Низами, Сади, Физули, Хафыз, Навоилердин чыгармаларын окуй алган. Түркмөн адабиятынын көрөңгөлөрүнөн да кеңири пайдаланган.

Махтумкулу өзү жашаган доордо түркмөндөрдү бирдик жана ынтымакка үгүттөгөн, өз ара ыйкы-тыйкылыкты токтотууга чакырган. Анын бул акыл-насааты бүгүн да түркмөндөр арасында өз маанисин жоготкон жок.

Махтумкулу түркмөн адабиятынын, ошол эле учурда түркмөн түркчөсүнүн да негизин түптөгөн киши катары таанымал. Бул үчүн 18-кылымга “Махтумкулу кылымы” деген ат берилген.

Улуу түркмөн акыны болжол менен 1798-жылы дүйнөдөн көзү өткөн. 1842-жылдан тарта ырлары Европада жарык көрө баштаган. 1879-жылы венгер окумуштуусу Н.Вамберинин жардамы менен 40ка

жакын ыры Лейпзигде жарыяланган. Түркияда да Махтумкулунун тандалган чыгармалары жарык көрдү.

1. Текст боюнча бул суроолорго жооп бергиле

Махтумкулунун өмүр баяны тууралуу жазылуу булактар барбы?

Акындын алгачкы адабий тажырыйбасына ким өрнөк болгон?

Махтумкулу өз дооруна көрө жеткиликтүү билим алганбы?

Анын акын катары калыптанышында эң маанилүү факторлор эмне болгон?

Акындын эң жакын жолдошу ким эле?

Махтумкулу кайсы жерлерди кыдырды?

18-кылым эмне үчүн “Махтумкулу кылымы” деп аталган?

2. Бул сөздөрдү жана сөз тизмектерин жаттагыла, сөздүгүңөргө жазгыла.

уламыш	efsane
өзгөчөлүк	özellik
теричилик кесиби	dericilik (meslek)
көрөңгө	birikim, maya
адабий жөндөм	edebiyat istidatı
алек бол-	meşgul olmak
кыдырып кет-	gezmek, seyahat etmek
байыр ал-	bir süreliğine bir yerde bulunmak.
чарчап кал-	vefat etmek (<i>çocuklar için kullanılır</i>)
калыптан-	oluşmak
негизин туптө-	temelini oluşturmak
болжол менен	tahminen
жарык көр-	gün ışığına çıkmak

3. Тексттеги сөздөрдүн эмне билдирерин жазгыла.

18-кылым....., өзү жашаган доор,
1733-жыл.....,өлүмүнөн кийин,
алгачкы....., бүгүн да, андан
кийин бул арада, 18-
кылым, алты ай, 1842-жылдан
тарта, үч жыл, бир

ТОПКО.....,КИЙИН.....,ЖАШ
кезинде

4. Бул сөздөр менен адегенде сөз айкаштарын, анан сүйлөмдөр түзгүлө.

улуу, белгилүү, таанымал, арапча, фарсча, адабий адабий, ыйкы-
тыйкылык.

5. Тексттеги ар бир абзацты бир канча сөз менен жыйынтыктагыла.

Sözlü ve Yazılı Anlatım Dersi Kaynakları

Abduldayev, E., İsayev D. (1972). Kırgız orfografyasının erceleleri. (Praktikalık koldonmo). Frunze: Mektep Basması. -90b.

Abduldayev E. (1998). *Azırkı kırgız tili*. Bişkek: İlim.

Akdemir R. (2000). *Baldar angemeleri*. (Türkçeden Kırgızcaya çev. Cumakunova, G. , Rahat Razak). Ankara: Diyanet İşl. Başk. Yay. 1- 112s.

Asanaliev Ü. (1964). *Lobnor tilinin grammatikalık kıskaçça oçerki*, Frunze,

Azırkı kırgız adabiy tili. (2009). Bişkek: KMUIA. -928 b.

Bartold V.V.(1963). *Kırgızı. Soçineniya*. T.2, Çast I., s.509-510. Moskva.

Baskakov N.A. (1960). *Tyurkskiye yazıki*. Moskva.

Batmanov İ.A. (1947). *Kratkoye vvedeniye v izuçeniye kirgizskogo yazıka*. Frunze.

Batmanov İ.A. (1963). *Sovremenniy kirgizskiy yazık*. Frunze.

Cumakunova G. (2002).“Kırgız Türkçesi”. *Türkler Ansiklopedisi*. Ankara:Yeni Türkiye Yay. Cilt 19, s.596-606.

Cumakunova, G. (2005). *Türkçe-Kırgızca Sözlük*. Bişkek: Manas Üniversitesi Yayınları.-1000s.

Karasayev H.K. (1983), Orfografyalık sözdük. Frunze:KSE

Keleçektin Eeleri. Añgemeler, Comoktor. Frunze: Mektep Basması, 1976.

Kırgız adabiy tilinin grammatikası. (1980). Frunze: İlim.

Köseoğlu E. (2001). *Tonton Ene*. (Türkçeden Kırgızcaya çev. Cumakunova, G.) Ankara: Diyanet İşl. Başk. Yay. 1-88.

Köseoğlu E. (2003). *Veli Aba*. (Türkçeden Kırgızcaya çev. Cumakunova, G.) Ankara: Diyanet İşl. Başk. Yay.1-136.

Malov S.E. (1952). *Yeniseyskaya pismennost tyurkov: Teksti i perevodi*. M.-L.

Oruzbayeva B.O., (1997). “Kırgızskiy yazık”. *Yazıki Mira: Tyurkskiye yazıki*. Bişkek, s.286-289.

Tımıstanov K. (1998). *Kırgız tili*. C.I-II, İstanbul.

Tenişev E.R. (1997). *Drevniy kirgizskiy yazık*. Bişkek.

Yazım Kılavuzu.(2012). Ankara:TDK Yay.

Yunusaliyev B.M. (1971). *Kırgız diyalektologiyası*, Frunze.

Yunusaliyev B.M. (1955).“Problema formirovaniya obşçenarodnogo kirgizskogo yazıka”. *Voprosı yazıkoznaniya*, №2, s.30-41.

- Cumakunova, G. (2002). "Kırgız Türkçesi". Türkler Ansiklopedisi. Ankara: Yeni Türkiye Yay. Cilt 19, s.596-606.
- Cumakunova, G. (2005). Türkçe-Kırgızca Sözlük. Bişkek: Manas Üniversitesi Yayınları.-1000s.
- Cumakunova, G.(1999). Rahat Razak ile beraber, Baldar angemeleri. (Türkçeden Kırgızcaya). Ankara: Diyanet İşl. Başk.Yay. 1- 112s.
- Cumakunova, G.(1999). Rahat Razak ile beraber, Baldar angemeleri. Ankara: Diyanet İşl. Başk.Yay. 1- 112s.
- Cumakunova, G.(2001). Engin Köseoğlu: Tonton Ene. Ankara: Diyanet İşl. Başk.Yay. 1-88.
- Cumakunova, G.(2003). Veli Aba. Ankara: Diyanet İşl.Başk. Yay.1-136
- Karasayev, H.K. (1983), Orfografiyalık Sözdük. Frunze:KSE
- Tınıstanov K. (1998),Kırgız tili. T.I-II, İstanbul.
- Tenişev E.R. (1997), Drevniy kirgizskiy yazık, Bişkek.
- Yazım Kılavuzu.(2012). Ankara:TDK Yay.
- Yudahin, K.K (1980), .Kırgız Sözlüğü. TDK Yay. Ankara